

KUML

1960

KUML

KUML

ÅRBOG FOR JYSK ARKÆOLOGISK SELSKAB

1960

With Summaries in English
Mit deutschen Zusammenfassungen
С русскими текстами

JYSK ARKÆOLOGISK SELSKAB
SATTE DETTE KUML
FOR
JOHANNES BRØNDSTED
på 70-årsdagen den 5. oktober 1960

UNIVERSITETSFORLAGET I AARHUS
1960

Omslag:

Processionsøkse fra Brøndsted Skov.

Forside:

Seglsten fra Barbar-templet, Bahrain.

Redaktion:

P. V. GLOB

Copyright 1960

by

Jysk Arkæologisk Selskab

Printed in Denmark

by

Aarhus Stiftsbogtrykkeri A/S

Clicheer:

Hammerschmidt - Århus

INDHOLD

<i>P. V. Glob</i> : Johannes Brøndsted	6
<i>Bent Sylvest</i> og <i>Inger Sylvest</i> : Årupgårdfundet	9
<i>H. Hellmuth Andersen</i> : Køkkenmøddingen ved Mejlgård	26
<i>Oscar Marseen</i> : Ferslev-Huset	36
<i>Henrik Thrane</i> : En bronzeskål fra Ålborgeggen	56
<i>Poul Kjærum</i> : Stensatte Jernalder-Kældre i Vendsyssel	62
<i>Jytte Lavrsen</i> : Brandstrup	90
<i>O. Crumlin-Pedersen</i> : Sideroret fra Vorså	106
<i>Peter Riismøller</i> : Nålemageren i Strandstien	117
<i>V. V. Pokhljobkin</i> og <i>V. B. Vilinbakhov</i> : Nogle ord i anledning af prof. A. Stender-Petersens hypotese	135
<i>Ad. Stender-Petersen</i> : Svar på <i>V. V. Pokhljobkins</i> og <i>V. B. Vilinbakhovs</i> be- mærkninger	137
<i>Kristian Jeppesen</i> : Et kongebud til Ikaros	153
<i>Otto Mørkholm</i> : Græske mønter fra Failaka	199
<i>P. V. Glob</i> : Danske arkæologer i Den persiske Golf	208
Jysk Arkæologisk Selskab	215
Register for Kuml 1951-1960	217

CONTENTS

<i>P. V. Glob</i> : Johannes Brøndsted	8
<i>Bent Sylvest and Inger Sylvest</i> : The Årupgård Hoard	23
<i>H. Hellmuth Andersen</i> : Der Muschelhaufen bei Mejlgård	34
<i>Oscar Marseen</i> : The Ferslev House—a Cult-Building from the Passage-Grave Period	53
<i>Henrik Thrane</i> : A Bronze Cup from the Ålborg Area.....	60
<i>Poul Kjærum</i> : Stone-set Iron Age Cellars in Vendsyssel	88
<i>Jytte Lavrsen</i> : Brandstrup. A 10th Century Cavalry Grave	104
<i>O. Crumlin-Pedersen</i> : The Steering Oar from Vorså	115
<i>Peter Riismøller</i> : Der Nadler in Strandstien	130
<i>V. V. Pokhljobkin</i> og <i>V. B. Vilinbakhov</i> : Несколько слов по поводу гипотезы проф. Стендер-Петерсена	132
<i>Ad. Stender-Petersen</i> : Ответ на замечания В. В. Похлебкина и В. Б. Вилинбахова.....	144
<i>Kristian Jeppesen</i> : A Royal Message to Ikaros	187
<i>Otto Mørkholm</i> : Greek Coins from Failaka	205
<i>P. V. Glob</i> : Danish Archeologists in the Persian Gulf	212
Index to Kuml 1951-1960	217

KØKKENMØDDINGEN VED MEJLGÅRD

Af H. HELLMUTH ANDERSEN

I august 1959 blev der atter foretaget en udgravning i herregården Mejlgårds berømte køkkenmødding. Den fredede dyngge havde da henligget i et par menneskealdre uden at være genstand for undersøgelse. Det er for udbyttet af denne gravning, der her skal gøres rede. I denne forbindelse takkes hofjægermesterinde K. Juul og hr. skovrider, godsejer N. Juul på Mejlgård for velvillig imødekommethed.

I

Sin navnkundighed skylder Mejlgård-skaldyngen først og fremmest sin klassiske position som det sted, der havde afgørende betydning for den ældste danske forskning på dette område, da Jap. Steenstrup og J. J. A. Worsaae afklarede de elementære problemer i forbindelse med køkkenmøddingerne og dermed udløste en forskningsproces, i hvis senere stadier navnene Ertebølle, Dyrholmen og Muldbjerg figurerer på en lignende måde som Mejlgård i sin tid.

Da Steenstrup i 1848 tidsbestemte dyngerne som samtidige med landets ældste bebyggelse på grund af oldsagsindholdet, tolkede han dem endnu som hævdede havstokke af østersbanker, hvori oldsager var indblandet. Videnskaberne Selskab nedsatte samme år den første køkkenmøddingekommission. I 1840'erne var der af sagen uvedkommende grunde bortgravet et større parti af Mejlgård-dyngens nordende, og ved et besøg på stedet i 1850 nåede Worsaae til den tolkning, der nedfældedes i det bekendte dagbogsnotat: »Man skulle virkelig næsten fristes til at tro, at der i den fjerneste Oldtid her har været et Slags Spisested for Omegnens Folk«. 1851 tilsluttede kommissionen sig denne tanke. I sine konsekvenser medførte denne erkendelse opdagelsen af den ældre stenalder i Danmark (Worsaae). Herom stod der ganske vist strid, og i 1861 gennemførte Frederik 7., Worsaae og Steenstrup derfor en udgravning i Mejlgård-dyngen, hvis resultater Worsaae i et samtidigt brev til hustruen sammenfattede således: »Din Mand havde den særdeles Tilfredsstillelse, at der blandt de mange hundrede Steenredskaber m. m., som opdagedes blandt Østerserne, ikke opdagedes et eneste Stykke med Spor af Slibning eller højere Cultur... Du kan nok tænke Dig, at jeg er ikke lidet glad ved, at nu mit nye System vinder en stor Bekræftelse ved Resultaterne af den betydeligste Gravning, der endnu er gjort i nogen Østersdyngge.«¹⁾

En del af dette tidlige materiale har A. P. Madsen offentliggjort nogle år senere²⁾, ligesom han også selv – i 1888 – foretog en gravning i Mejlgård-dyngen. I 1880 havde endvidere F. Sehested gennemført en undersøgelse. Begge

har publiceret deres resultater. Den førstnævnte lokaliserede desuden et helt system af bopladser fra Ertebøllekulturen i skovene, der dækker det i oldtiden overskyllede område.

II

Både Sehested og Madsen har beskæftiget sig indgående med stedets topografi. Vi kan her nøjes med at anføre Axel Jessens beskrivelse af stenalderhavets udbredelse i området: »Nordkysten af Djursland havde i Stenalderhavets Tid en mere bugtet og fliget Kystlinje end i Nutiden... Ved Fjellerup og Mejlgaard har en bred Bugt, i hvilken der laa flere Holme, naaet 2-3 Km. ind i Landet... I den Bugt, der naaede ind mod Mejlgaard, og som delvis afspærredes fra Kattégat ved tre Holme, levede en meget rig Molluskfauna, hvis Skaller nu findes i det sandede Ler, der aflejredes i Bugten. Paa Nordsiden af Halvøen Eigholm i Nederskov ligger 6-7 M. o. H. den bekendte store Affaldsdyngge fra den ældre Stenalder«³). Til supplerung heraf skal gives følgende oplysninger. Dyngen strækker sig i nordsydlig retning. Hvor den danner et sammenhængende hele, måler den ca. 125 m. med en bredde på ca. 20-30 m. Oprindeligt var den højest i nordenden, men de ødelæggelser, den var genstand for i 1840'erne, har netop ramt dette parti, der endnu henligger som en stor gabende åbning. Det var i tilknytning til dette område, at alle de ældre undersøgelser - såvidt vides - fandt sted.

Køkkenmøddingen lå på den nordvestlige lave skråning af stenalderhalvøen, således at strandbredden fandtes umiddelbart vest for den. På dens østside strakte det faste land sig derimod indover. Madsen publicerede i 1888 et kort, hvor 20-fodskurven brugtes som grundlag for en rekonstruktion af oldtidslandskabet i køkkenmøddingens omgivelser. I virkeligheden er denne højdekurve lidt for høj som en ansættelse af den maksimale havstigningslinje. Havet har aldrig nået højere end ca. $\frac{3}{4}$ m under denne kurve. Den i fig. 1 gengivne opmåling af skaldyngen er Sehesteds fra 1880. I detaljer er den vel ikke fuldt korrekt, men den giver i hovedtrækkene et rigtigt billede af den sammenhængende del af dyngen. Den punkterede linje i nordenden angiver det gamle ødelagte parti, og med små pile er markeret ansatzpunkterne for Sehesteds og Madsens undersøgelser. Udgravningen i 1959 blev koncentreret om den linje, der i midten af dyngen skærer dens længdeakse i østvestlig retning.

III

Denne undersøgelse, der dels tilsigtede at supplere kendskabet til dyngens stratigrafi, dels at udgøre et egnet forevisningsobjekt for X. Nordiske Arkæologkongress under dennes besøg i Nørrejylland, måtte tilrettelægges efter de nævnte omstændigheder.

På et sted, hvor trævæksten (bøgeskov) frembød et minimum af hindringer, anlagdes et meterbredt snit fra dyngens vestfod til dens midte, og i forlængelse heraf gravedes yderligere et antal steder, dels i dyngens østlige halvdel, dels øst og vest for den. I forhold til dyngen som helhed udgjorde disse undersøgte områder et tværsnit nogenlunde midt i den. Ialt undersøgtes et område på

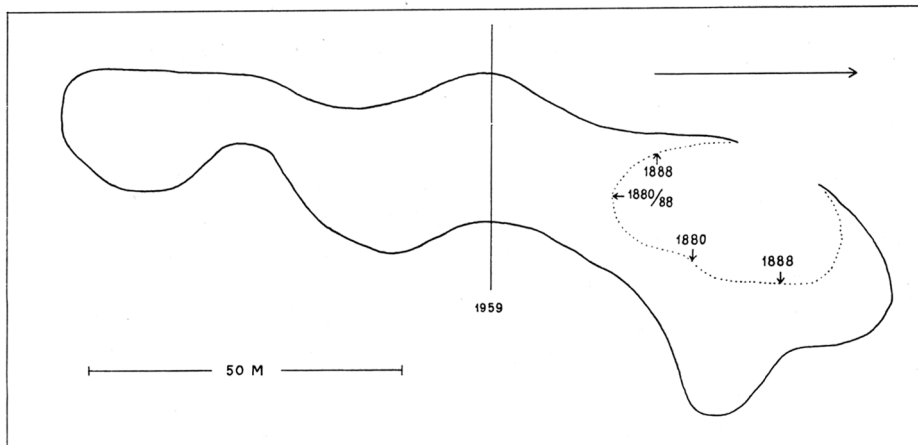

Fig. 1. Opmåling af skaldyngen (efter Sehested). Årstallene refererer til forskellige undersøgelser.
Umriss des Muschelhaufens (nach Sehested). Die Jahresangaben beziehen sich auf verschiedene Ausgrabungen.

42 m²; heraf berørte dog kun 17 m selve skaldyngen. Med en maximal spændvidde på 81 m omfattede snittene dyngen i hele sin bredde og et stykke af terrænet på begge sider af den, henholdsvis hav- og landsiden. Jfr. fig. 2.

En stigning i undergrundsniveauet mellem de to yderpunkter på 2¼ m betingede dannelsen af den halvø, der skød ud i littorina-havbugten, og hvorpå skaldyngen anlagdes. Mellem dens vestfod og havspejlet har der minimalt været en niveauforskel på ca. ¾ m over en strækning på ca. 15 m. Dette forterræn eller strandstykke var sterilt i modsætning til området bag dyngens østfod, hvor der fandtes kulturlag, indeholdende store mængder flint, lerkarskår og en pletvis forekomst af tynde lokale skallag.

Selve dyngen lå på et 10–15 cm tykt gammelt overfladelag af mørkt humificeret sand, der adskilte den fra morænen. Dens totalbredde i det samlede østvest-snit var næsten 28 m. Dens største tykkelse (i midten) var 106 cm, og på dette sted var den kun ca. 30 cm lavere end på sydranden af det område i nordenden, hvor de ældre undersøgelser foregik. I vest fandt den en skarp afslutning, i øst en mere udflydende.

Den bestod af et særdeles kompakt skallag. Bortset fra pletter med aske og trækul fandtes ikke ildsteder. Dog lå der helt på bunden i midten en lille tæt stenlægning med en jævn overflade.

Skallerne var de i dyngerne gængse: østers (i overvældende mængde, af store dyr), hjertemusling (mange), havsnegle (mange) og blåmuslinger (få). Som vanligt forekom de mindre saltvandsbløddyr hyppigt i lommer uden større indslag af østers. Skallaget var meget homogent. Der var ingen gennemgående vandret lagdelthed og ingen entydig generel lagdeling af større udbredelsesorden. Stratifikationen var derfor rent lokalt bestemt (smådynger og -gruber); de sås gennemskårne i snitvæggene. En anden form for lagdeling beroede på afvigelser i farve og sammenpakkingsgrad m. m. Selve kærnen i dyngens midte bestod således af en lys, relativt løst pakket masse af østersskaller, mens skallaget i dyngens

lave skrånende fod fremtrådte mørkt og forurenat, humificeret og forvitret. Den øvrige del af dyngen indtog en mellemstilling, stærkt sammenpakkede, men velbevarede lag af skaller uden større forurening. Dog var overfladen af forskellige grunde (rodgennemtrængning, forvitring, afknusning, humificering) overalt noget omdannet i forhold til de underliggende partier. Dette forhold fremtræder altså dog som en lagdeling, et 10–15 cm tykt lag (enkelte steder lidt tykkere) af mørk humificeret skalmasse med stærkt opløste, pulveriserede skaller. Denne zone gik gradvis over i bedre bevarede lag. Ovenpå var aflejret et tyndt lag skovhumus. Jfr. fig. 3.

Dyngens centrale del udgjordes altså af talrige enkeltdynger og havde en indre opbygning af »rene« aflejringer af koncentrerede skaldyrlag, der tydede på en konstant og relativt hurtig vækst. Da denne afsluttedes, dannedes langsomt en endelig overflade, der har henligget udækket, og som i karakter nærmest svarede til fodpartiet, hvor man også må forudsætte en mere uregelmæssig, langvarig aflejningsproces. Begge disse to partier var stærkt »forurenede«.

Overalt i skallagene gjordes fund af oldsager, flintaffald og knoglerester. Det er et overmåde karakteristisk træk for fundforholdene, at fundhyppigheden – hvad angår flint og oldsager – sank stærkt under de overfladiske lag. Man må da igen forudsætte, at dyngens vækst indtil et vist tidspunkt har været så hurtig, at en stærkere aflejring af kulturrester bortset fra selve fødeaffaldet ikke har kunnet finde sted. Da aflejningsprocessen ændredes, og ophobningen af skaller koncentreredes om andre steder i den aflange dyng, opstod det endelige overfladelag med dets større grad af fundintensitet og forvitring, tilgængeligt for de folk, der stadig færdedes i omgivelserne.

På den opståede køkkenmøddings landside (mod øst) fandtes sandlag, der nærmest dyngens fod endnu var let skalførende. Her undersøgte en flade på 18 m² og blev påvist et kulturlag med en meget intens koncentration af flintaffald, der overtraf forholdene i selve skaldyngen. Stedet bag dyngen har altså i høj grad tjent til ophold, og det er vel her, at en eventuel boplads må søges, mens skaldyngen virkelig primært var en affaldsdyng. Kulturlaget var imidlertid et sammenblandingslag af sand (af vekslende tykkelse, opfyldende sænkninger i grunden) uden klar stratifikation. Der fandtes ingen ildsteder, stolpehuller eller lignende, men iagttagelsesmulighederne var vanskelige på grund af stærk rodgennemtrængning fra skovvegetationen. Hovedmassen af fundene var dog knyttet til en horisont under et lag fygningssand, svarende til skaldyn-

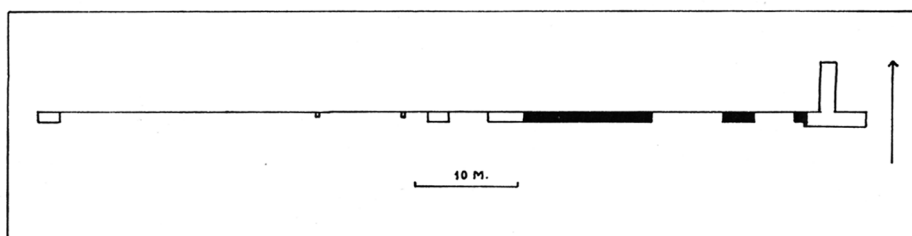

Fig. 2. Oversigtsplan over gravningen 1959. Med sort er angivet skaldyngens forekomst i snittet. Die Ausgrabungsfläche in 1959. Die schwarze Signatur bezeichnet das Vorkommen des Muschelhaufens im Grabungsschnitt.

Fig. 3. Profilvæg (østvæg) for enden af det længere snit, der fra vest førtes ind i dyngens midte. Skallagets tykkelse er her ca. 1 m. Dyngens opbygning erkendes tydeligt.

Profilwand in der Mitte des Haufens. Der Aufbau der Muschelschicht ist deutlich erkennbar.

gens og skalpletternes bundniveau, men mulighederne for en blanding af ældre og yngre oldsager var til stede.

Gravningerne på dyngens vestside sigtede mod en lokalisering af strandlinjen. Resultatet er meddelt ovenfor. Opskylningslag fra havbugten har strakt sig ind i et område, der nu er dybt gennemskåret ved en moderne regulering af vandløbet Sorteå.

IV

Oldsagerne fra gravningen omfatter henved et par hundrede lerkarskår, en snes økser, et par snese andre redskaber af flint og ben, og de er delvis indmålt, delvis kun felt- og lagbestemt (i selve dyngen gravedes der i felter på 1 m² og udgravningslag på ca. 10 cm tykkelse).

Keramikken forekom både i selve skaldyngen og på dens landside. Den bestod dels af en meget grov, noget smuldrende, grus- og skalmagret Ertebølle-
vare med en vægtykkelse på 1–2 cm (ca. $\frac{1}{3}$ af materialet) og dels af en mere

tyndvægget, mørkere, finere magret og bedre brændt vare med en vægtykkelse på 0,7–1,5 cm, for det meste omkring 1 cm. I begge grupper forekom eksempler på skråtstillet strimmelopbygning i skårtværsnittet. Enkelte af skårene er bestemmelige som tilhørende en spæklampe, og et andet er et randskår fra et tidligneolitisk lerkar med furestik i to vandrette linjer lige under randen.

Ca. 70 skår fandtes i det sandede kulturlag øst for dyngen, næsten alle tilhørende den anden af de ovennævnte grupper. I dyngens fodpartier til begge sider forekom en halv snes lerkarskår, også tilhørende den anden af de ovennævnte grupper.

Godt 100 skår stammede fra selve skaldyngens centrale dele, hvor lagserien var mere regelmæssig, ca. 70 tilhørende den første af de ovennævnte grupper (tykvægget Ertebølle-gods), og ca. 40 tilhørende den anden. Her var de to grupper imidlertid aflejret på en måde, der antydede en lagdeling, idet den tykvægede Ertebølle-keramik forekom dybt i dyngen, den øvrige normalt knyttet til de mest overfladiske lag.

Flintsagerne fandtes de samme steder som lerkarskårene. Som råmateriale har været benyttet rullet strandflint. Ialt optales ca. 4.700 stykker flintaffald. De fleste af flækkerne var ret uanselige og flækkeblokke sjældne.

Der fandtes 19 økser eller bestemmelige dele af sådanne, hvortil kommer et ægafslag. Efter type fordeler de sig således:

1 tyndnakket økse, slebet på alle sider (fragment), fra området bag dyngen.

1 kærneøkse, usymmetrisk, fra området bag dyngen,

17 skiveøkser (heraf et forarbejde). 3 af disse var »miniatureøkser«,

8 var fladehuggede, 3 kanthuggede, 1 usymmetrisk og 1 atypisk. Af disse økser blev de ni fremdraget i dyngens centrale del, 3 af fodpartiet og 5 af området bag dyngen. De 12 skiveøkser, der fandtes i selve skaldyngen, forekom i udpræget grad overfladisk, idet kun to var aflejret dybt. 4 andre blev ganske vist også fundet i ret stor dybde, men i en grube, hvis konturlinjer opadtil knyttede sig til de overfladiske lag.

Blandt flækkeredskaberne forekom 8 skraber, 5 knive, 5 bor og 9 tværpile. Flækkerens antal udgjorde ca. 120 (inclusive dele af flækker).

Blandt flækkeskraberne var de 4 med udbuet, de 3 med lige og 1 med indbuet æg. Forekom overalt.

Blandt flækkeborene var 1 af en rygflække, 1 med tilhuggede sidekanter, og 3 var små borespidser. Forekom overfladisk i dyngen og uden for den på landsiden.

Blandt flækkeknivene var de 2 med afstumpet ryg og de 3 med fingerleje. Forekom overalt.

Blandt tværpilene var de 4 små, 2 mellemstore, 1 stykke var 3,7 cm (fint, smalt eksemplar) og 2 forarbejdede. Forekom overvejende overfladisk i dyngen og uden for den på landsiden.

Blandt skiveredskaberne er skraber og bor repræsenteret med 2 eksemplarer hver. Borene forekom i dyngens fod mod havsiden, skraberne dels i selve dyngens midtparti (10–20 cm under skallagets overflade), dels uden for dyngen på landsiden.

Desuden fandtes nogle spånskraber.

Benredskaberne omfattede et par prene (1 af knogle, 1 af tak), 1 fragment af en glittestok, samt et endestykke (skaft?) af en tildannet knogle med en indridset, omløbende fure i den ene ende, men afbrudt i den anden. Endelig kan nævnes en lille flad perle af østersskal af form som en rund skive med gennemboring. Ydre diameter: 0,9 cm., indre: 0,45 cm. og største tykkelse 0,1 cm.

V

Knoglematerialet omfattede henved 500 fragmenter, spredt overalt i dyngen og i meget begrænset mængde uden for den på landsiden. Konservator U. Møhl, Universitetets Zoologiske Museum, København har venligst foretaget en bestemmelse. Det fremgår heraf, at fangsten har domineret fuldstændigt. Møhl giver følgende sammenfatning af resultaterne af bearbejdelsen:

»... det fremgår, at kronhjorten, som venteligt, er dominerende, og at det ikke har været muligt at påvise fragmenter af tamdyr. Når knogler af svin... blot er anført som sus scrofa, skal dette ikke forstås anderledes, end at det ikke er muligt at bevise, om det er tam- eller vildsvin, hvilket kun i meget få tilfælde kan afgøres, men man må gå ud fra som det sandsynligste, at det altsammen er vildsvin. Det eneste, der forelå af okse, var et ganske juvenilt andet tåled, hvorom heller intet kan siges...«⁴⁾

Følgende arter var repræsenteret:

	forekom i 44 udgravningsslag	
kronhjort		
rådyr	-	14
(vild)svin	-	15
okse	-	1
ulv	-	1
gråsæl	-	5
menneske	-	1
svane (sang- og pibesvane)	-	8
stormmåge	-	1
sortstrubet lom	-	1
havsule	-	1
fløjlsand	-	1
alk	-	1
gås	-	1
gejerfugl	-	1
toppet skallesluger	-	1
havørn	-	1
ål	-	2

Sammenlignet med den ældre af H. Winge m. fl. givne artsliste⁵⁾ må man tro, at Mejlgård-bopladsen er en fangststation, hvor fødeproduktionen var koncentreret dels om udnyttelsen af de rige forekomster af saltvandsbløddyr og dels om fangsten af de tre større, jagtbare dyr: kronvildt, rådyr og vildsvin og muligvis også med en tendentiøs udvælgelse af svane og gråsæl som jagtemne.

VI

Det materiale, der her er fremlagt, er meget lille, og den her refererede undersøgelse var så begrænset, at dens bidrag til dateringsspørgsmålet og dermed sammenhængende problemer for Mejlgård-bopladsens vedkommende, kun kan hvile på et spinkelt grundlag, der højst frembyder en vis partiel sikkerhed. Dyngen er jo meget lang og måske opstået i en bevægelse fra nord til syd (den var højest i nord), men man kan ingen begrundet mening have om regelmæssigheden i denne proces.

Spørgsmålet om denne køkkenmøddings egen placering inden for rammerne af Ertebøllekulturens udviklingsskema er behandlet af Therkel Mathiasen⁶) og Johannes Brøndsted⁷). Den førstnævnte mener, at dyngen – antagelig – må dateres til Dyrholmen II, og at indslaget af neolitiske sager – antagelig – skyldes senere kortvarige besøg på stedet, uden at man kan vide sikkert, hvor dybt dette indslag går i dyngen. Den sidstnævnte placerer – også med reservation – dyngen i sin yngre Ertebøllekultur og stiller den således mellem ældre og yngste Ertebøllekultur i et treperiodesystem, der modsvarer de udviklingsfaser, som er karakteriseret med betegnelserne Dyrholmen I–III. Den sidstnævnte af de Brøndsted'ske grupper repræsenterer altså Ertebøllekultur med neolitisk præg i neolitisk tid, men Brøndsted berører ikke det neolitiske problem i forbindelse med sin Mejlgård-datering.

Der synes i hvert fald ikke at være tale om noget dybtgående neolitisk indslag (altså sager med præg af tragtbægerkultur) i selve dyngen. Dette er et udpræget overfladefænomen. Spørgsmålet er, om det drejer sig om tabte sager fra såkaldte senere besøg på stedet, eller om de indgår som en integrerende kulturbestanddel, som en tilhørende »indblanding« i et sent Ertebølle-milieu, hvor hele redskabskredsen i øvrigt er den klassiske Ertebøllekulturs, et milieu, der – i hvert fald her – stadig var på fangststadiet, men levende under omstændigheder, der afspejler visse præg af tidligneolitisk kultur. Dette neolitiske præg udgøres her af en del af keramikken, et fragment af en tyndnakket økse, et par skivekrabere og skivebor, alle sager, der er karakteristiske for Brøndsted's yngste Ertebøllekultur. Det findes i dyngens overfladiske lag eller i området bag den (øst for den). Ingen af stederne findes der nogen sikker, adskillende, horisontal lagdeling. Sandlagene bag dyngen er sammenblandede lag, men man kan næppe sige, at forholdene her adskiller sig fra forholdene øverst i skaldyngen selv, hvad fundkomplekset angår.

I selve dyngen synes imidlertid lerkarskårenes fordeling at pege på en fase med overvægt for den tykvæggede Ertebølle-keramik i de nedre strata, mens den forsvinder i de overfladiske. Dette karakteristiske forhold i det aflejrede lerkarmateriale kan afspejle en vis forskel, men den hverken støttes eller modsiges af de i alle de nedre lag i øvrigt kun få fund, ligesom dyngens stratigrafi viser kontinuerlig vækst. Der må her (forneden) meget hurtigt være opstået en betydelig aflejring af skaller, og hvis Mejlgård har en Dyrholmen II-fase, må den søges her.

Anderledes forholder det sig med lagene foroven (det eller de øverste udgravningsslag, maksimalt regnet til en dybde af ca. 25 cm under bunden af skovhu-

muslaget. Følgende træk er karakteristiske: øget fundintensitet, ændringer i oldsagsindhold og – i hvert fald i lagets øverste zone – en gennemgående stærk omdannelse af skalmassen, men ingen påviselige brud mellem dyngens to hoveddele. Ændringerne i oldsagsindholdet fremtræder i lerkarskiftet og brugen af visse skiveredskaber. Dette overfladelag er imidlertid – i det foreliggende materiale – et væsentligt kulturlag, og hvor fiktiv skillelinjen end er i sine detaljer, så må den dog afspejle en ændring i aflejningsprocessen, hvorunder der har dannet sig et endeligt overfladelag under indblanding af det omtalte øvre fundkompleks. Uanset om der er nogen væsentlig tidsforskel mellem dette og de nedre lag, er det mest sandsynligt, at det er fangstfolk (jfr. knoglebestemmelserne), der i begyndelsen af yngre stenalder har efterladt sig dette kulturlag med et sent »øksespektrum« samt keramik og enkelte redskaber, der tyder på sen Ertebøllekultur, præget af visse tidligneo-litiske former.

Om forholdene bag dyngen kan tolkes på samme måde, eller om man vil opfatte de enkelte sikre fund af oldsager med præg af tragtbægerkultur som tilfældig senere indblanding i et ældre bopladsområde, får stå hen. Udtrykt mere konkret er forholdene i skaldyngens centrale parti med dets dækkende aflejringer efter de nævnte retningslinjer disse:

Overfladelag: 1.400 stykker flintaffald, 32 flækker, 6 flækkeredskaber, 2 benredskaber, 3 tværpile, 1 skiveskraber, 6 skiveøkser og 7 skårforekomster. Alle nedre lag: 683 stykker flintaffald, 21 flækker, 4 flækkeredskaber, 2 benredskaber, 1 skiveøkse og 16 skårforekomster.

VII

Ved en sammenligning med de ældre undersørgelsers resultater, som de er fremlagt af Sehested⁸⁾ og Madsen⁹⁾ må det bemærkes, at begges udgravninger fandt sted i selve skaldyngen, og at mængden af det fundne endvidere var lunefuldt svingende. Madsen undersøgte således et felt i dyngens østhalvdel på $4,7 \times 5$ m (højde: 1,3–0,85 m), der bortset fra en smådyng i bunden overalt var meget fundførende. To længere, omtrent meterbrede snit gennem dyngens vestfod, ca. 8 og 4 m lange gav et langt ringere udbytte. Det samme gælder et midterfelt på $3,75 \times 1,4$ m (højde: 1,7 m). På »øksespektrum« og Ertebøllekeramik m. m. herfra bygges i hovedsagen den tidligere nævnte datering. Antallet af småfund var ikke stort.

Sehested gravede to steder, men i mere begrænset målestok i dyngemidten. I det ene felt udførte han en lagdelt gravning (6 lag) med samme resultat som ved den sidste undersørgelse (koncentration opadtil). I fundmassen indgik et antal lerkarskår fra overfladelagene med neolitisk ornamentik.

Der Muschelhaufen bei Mejlgård

Im August 1959 hatte man wieder eine Gelegenheit dazu, in diesem berühmten Muschelhaufen zu graben. Hier hatten J. J. A. Worsaae, F. Sehested, A. P. Madsen u. a. im vorigen Jahrhundert durch ihre Untersuchungen die ersten Fragen des Problems der Muschelhaufen gelöst (1, 2, 8, 9).

Im Altertum lag dieser Muschelhaufen an der Nordwestküste einer Halbinsel, die vom offenen Meere durch drei kleinere Inseln abgesperrt war (3). Später traf hier eine Landhebung ein. Der Umfang des Haufens ist etwa 125 x 30 m, die Richtung nordsüdlich (Abb. 1).

Ein schmaler Querschnitt wurde in der Mitte des Haufens angelegt und durch Untersuchungen an dessen beiden Seiten ergänzt (Abb. 2). Er hatte hier eine Breite von 28 m und eine grösste Höhe von 1 m.

Die Muscheln bildeten eine sehr kompakte und homogene Schicht (Abb. 3). Viele kleinere Haufen bzw. Gruben bestimmten den Gesamtaufbau, der ohne horizontale Schichtlinien grösserer Ausbreitung war. Im zentralen Teil waren die Muscheln sehr gut erhalten und die Schichten sehr "rein". Anders verhielt es sich in den niedrigen Aussenzonen und an der Oberfläche des Haufens, wo eine dunkle Verfärbung und teilweise Zersetzung wahrscheinlich eine unregelmässige bzw. langsame Ablagerung widerspiegeln, während die Hauptmasse des Haufens wohl schneller und konzentrierter entstanden ist. Die Funde waren hauptsächlich an die erwähnten dunklen, halb zersetzten Schichten oder jedenfalls an die oberflächlichen Zonen geknüpft.

An der Westseite des Haufens war fundleerer Vorstrand, an der Ostseite dagegen eine sandige Kulturschicht.

Die Funde umfassen etwa 200 Scherben, 20 Beile und 40 andere Geräte aus Feuerstein und Knochen.

Die Keramik ist teils vom groben Ertebølletyp (u. a. Lampenfragmente), teils aber auch von einem besseren, dünnwandigeren Typ (u. a. eine frühneolithische Scherbe mit zwei waagerechten Furchenstichlinien unter dem Rand). Die Ertebøllescherben kamen fast ausschliesslich in den tieferen Schichten des Haufens vor, die anderen in den oberflächlichen Schichten und in der sandigen Kulturschicht an der Ostseite.

An derselben Ostseite wurden 1 dünnackiges, geschliffenes Beil (Fragment), 1 unsymmetrisches Kernbeil und 5 Scheibenbeile gefunden, während 12 Scheibenbeile von dem eigentlichen Haufen herrühren, die meisten oberflächlich gelagert. Unter den Scheibenbeilen gibt es 3 randbehauene, 8 flächenbehauene, 1 unsymmetrisches, 1 atypisches, 1 unfertiges und 3 Miniaturbeile. Die weiteren Funde umfassen 8 Klingenschaber, 5 Klingmesser, 5 Klingbohrer, 9 querschneidige Pfeilspitzen und etwa 120 Klingen. Ausserdem wurden 2 Scheibenschaber, 2 Scheibenbohrer und einige Spanschaber gefunden. Die Knochengenstände waren recht selten: 2 Pfiemen und 2 Fragmente. Aus Austernschale war eine kleine Perle verfertigt.

Die etwa 500 Fragmente von Knochen zeigen auf eine offenbar völlige Dominanz der Jagd hin. Sichere Spuren von Haustieren konnten nicht festgestellt werden (4). Die Jagd konzentrierte sich auf Rothirsch, Reh und Wildschwein und vielleicht auch auf Seehund und Schwan.

Weitergehende Schlüsse erlauben die Funde kaum. Therkel Mathiassen und Johannes Brøndsted haben früher mit Vorbehalt diesen Haufen an die Dyrholmen II-Phase geknüpft (6,7), was für Teile des Haufens sehr wohl stimmen mag. Man kann aber nicht davon absehen, dass die Oberschicht und die sandige Kulturschicht hinter dem Haufen – an dessen Ostseite – eher Züge der Dyrholmen III-Phase aufweisen. Es ist dies eine späte Ertebøllekultur, die – jedenfalls hier – noch in einem Jägermilieu lebt, die aber einige Züge der frühneolithischen Kultur widerspiegelt – einen Teil der Keramik, eine späte Beilkombination, Scheibenschaber und Scheibenbohrer.

H. Hellmuth Andersen,
Forhistorisk Museum, Århus.

NOTER

¹⁾ Af en Oldgrandskers Breve 1848–1885, 1938, s. 104. ²⁾ Afbildninger af danske Oldsager og Mindesmærker. Steenalderen, 1868, s. 6–7 og pl. II–IV. ³⁾ Stenalderhavets Udbredelse i det nordlige Jylland, 1920, s. 89. ⁴⁾ Iflg. skriftlig meddelelse af 3. maj 1960. ⁵⁾ Årbøger 1888, s. 312. ⁶⁾ Dyrholmen, 1942, s. 59. ⁷⁾ Danmarks Oldtid I², 1957, s. 126. ⁸⁾ Arkæologiske Undersøgelser 1884, s. 149, pl. XXXV. ⁹⁾ Årbøger 1888, s. 299.